

Dömök Vivien

A szóbeli érvelés tanítása

A szóbeli érvelés tanításával fejlődik a tanulók kritikai gondolkodása, és elsajátítják azokat az érvelési módszereket, amelyekkel a mindennapi vagy az iskolai feladatokban, illetve a közéleti szereplések során hatékonyan képviselhetik álláspontjukat. A tanulmányban a szóbeli érvelés tanítását megalapozó elméleti bevezetőt egy magyar nyelvi óraterv elemzése követi, majd további ötletek, jógyakorlatok következnek. Az elemzés megmutatja, hogy a szóbeli érvelés élményközpontú tanítása segít a tanulónak megérteni: nyitottnak kell maradniuk vitapartneraik érveinek a megítélésére. Megismerik a meggyőző érv kritériumait és felépítését, valamint a szóbeli érvelés nem nyelvi elemeinek a hallgatóságra tett hatását. A kooperatív gyakorlatokban a tanulók együttműködnek társaikkal egy közös cél érdekében, a digitális eszközök bevonása pedig tevékenység-központú alkotói folyamatokat eredményez.

Felkészülés a versenyre

A XI. országos anyanyelvtanítási verseny szervezői jelentős kihívás elé állították az egyetemi hallgatókat. A tanítási versenyre az RJR-modell alapján a ráhangolódás – jelentésteremtés – reflektálás hármasszámú egységére épülő tanóra tervének a megalkotása volt a feladat a szóbeli érvelés témaköréhez kapcsolódva. További szempont volt a versenyzők számára, hogy tervezzenek és szervezzenek a tanítási órán páros munkaformájú tanulói tevékenységet is (Gonda–Takács 2023). A tanárszakos hallgatók nem tudtak támaszkodni a tanulók előzetes tudására, hiszen ezt megismerni nem volt lehetőségük. Ezért a mellékletben olvasható óraterv is bevezet olyan fogalmakat (például tételmondat, vita, érvelés, cáfolat, hozzászólás, alkalmi beszéd), amelyek már a 7–8. osztályos kerettantervben is szerepelnek. Már ekkor is célként fogalmazódik meg az önálló véleményalkotás készségének a fejlesztése, valamint a vita- és az érvelési kultúra elsajátítása (1).

A középiskolai anyanyelvtanításban már a kilencedik osztálytól érdemes foglalkozni az érvelés témakörével. A tanulók a mindennapokban is részt vesznek közösségi vitákban (Aczél 2017). Parlamenti vitákra kerülhet sor például a parlamenti ifjúsági nap alkalmával. Közéleti vitákban is részük lehet, ha például a diákönkormányzatok ülésein fogalmazzák meg álláspontjukat hozzászólás vagy megjegyzés formájában. Az érvelés tanítása már a kilencedikes osztályos irodalomtanítást is segíti, hiszen ekkor már irodalomtankönyvek is számos ponton jelölnék ki olyan feladatokat, ahol a *Vitassuk meg!* részek szóbeli vagy írásbeli érvelésre, például egydráma szereplőinek párbeszédében érvelési hibák keresésére szólítják fel a tanulókat (Angyalné Volant 2020). Sőt a szövegtani ismeretek, így a műelemző szövegalkotás, az érvelő esszé tanításának is kihagyhatatlan része az érvelés tanítása, tudniillik „a retorika nemcsak a szónoki beszédek megalkotását segíti, hanem általában a szövegalkotást” (Adamikné Jászó 2001: 285).

Azért is tekinthető a szóbeli érvelés tanítása kihívásnak, mert a megjelölt témakörhöz, a szónoki beszédet tanító retorikához a meggyőző érvek felépítésével és fajtáival is érdemes megismertetni a tanulókat. Így olyan tanóra előkészítése vált szükségessé, amelyben érvényesülnek az élmény- és tevékenység-központúság elvei. Hiszen a retorika tanításának gyakorlatorientáltnak kell lennie, nem az elvek tanítására kell helyezni a hangsúlyt, hanem arra, hogy „hogyan válik egy állítás egy cél érdekében egy álláspont szolgálójává úgy, hogy hasson a közösségre egy konkrét beszédhelyzetben” (Aczél 2017: 95). Már a verseny kari fordulóján a

mikrotanításon is bebizonyosodott az ELTE Apáczai Csere János Gyakorló Gimnázium vitaklubtagjai számára, hogy akár egy rövid, kétperces páros érvelés is hatással lehet a vitapartner gondolkodására. Később ez a feladat lett az országos fordulóra készült óraterv kiindulópontja.

Az óraterv felépítése

A tanóra szerkezete az RJR-modellt követi, hiszen a tanulók előzetes tudásának az előhívása segíti az aktív tanulói jelentésteremtést (Pethőné 2008). Az óraterv ennek megfelelően ráhangoló tanulói tevékenységgel kezdődik, amelyet az óra nagy részét átfogó jelentésteremtés követ, majd reflektáló feladattal fejeződik be.

Az első tanórai tevékenység didaktikai célja a ráhangolás, ez a feladat egyrészt motiválja a tanulókat, felkelti az érdeklődésüket a téma iránt, másrészt előhívja előzetes ismereteiket, ez elengedhetetlen az új tudásanyag megértéséhez (Adamikné Jászó 2001). A tanulóknak fel kell állniuk a helyükön, ha egyetértenek az elhangzott állítással. A négy választott állítás (*Házi feladatra szükség van; Az iskolákban érdemes lenne bevezetni az egyenruhát; A diákoknak kellene dönteni arról, hogy milyen tantárgyakat tanuljanak; Magántanulóként jobb tanulni, mint folyamatosan bejárni az iskolába*) mindegyikére jellemző a jó vitatémának azon ismérve, hogy a tanulók valóságos világára vonatkozzanak, hiszen az iskola szabályrendszerével kapcsolatosak, olyan lehetőségeket idéznek meg, amelyek gyakori vitatémaként szolgálhatnak a közösségükben (Aczél 2017: 21). A diákokat így az előhívott tudásuk segítségével önálló döntéshozatalra ösztönözzük: álláspontjukat csupán jelezniük kell szóbeli kifejtés nélkül, így a tanulók a későbbiekben nyíltabban nyilvánulhatnak meg, akár a konfliktustól való félelemérzet nélkül (Aczél 2017: 25).

A tanóra jelentésteremtő része *Az osztályzást el kellene törölni a magyar oktatási rendszerből* tételen alapszik. Azért is tekinthető ez megfelelő témának a tanóra első feléhez, mert ez a teljes mondat konkrét állítást fogalmaz meg, képes retorikus érveléssel csillapítható konfliktust képezni, és lehetőséget kínál elfogadással és elutasítással is megközelíteni az álláspontot. Továbbá kerüli a minősítő nyelvi fordulatokat, illetve a tanulók számára érdekes és fontos jelentőségű lehet (Aczél 2017: 21). A tételt cáfoló tanulók azonban könnyen hátrányba kerülhetnek, ha az osztályozás mellett szóló érvekhez nem ad segítséget a pedagógus.

A „hajlított” véleményvonal módszere azt a célt szolgálja, hogy az alapvetően ellentétes véleményen lévő beszélők egymással szembekerülhessenek. Az óratervhez az a hipotézis kapcsolódik, hogy lesznek olyan tanulók, akiknek a véleményére hat társuk érvelése. Ezzel a kooperatív tanulási módszerrel bizonyítható a tanulók számára, hogy a meggyőzés hatásos lehet, még akkor is, ha csupán saját élményeikre támaszkodva érvelnek. Ezért kulcsfontosságú, hogy mindig nyitottan álljanak a meggyőzés lehetősége elé, hiszen ez olyan társas folyamat, ahol lehetőségük van másoktól tanulni (Aczél 2017: 44).

A következő páros munka a nonverbális kommunikáció hatását vizsgálja meg a szónoki beszédekben. A két-két szerepjáték közül az elsőben a hangjelek, az utóbbiban a mozgásos kommunikáció szerepe van a középpontban (Fercsik–Raátz 2018). Az óratervnek nem célja a szónoki beszéd számos más aspektusát részletesen szemléltetni és elemezni egyetlen tanórán belül. Ezért az érvelő szövegek megfelelő felépítésén túl azzal is érdemes foglalkozni, ami még meggyőző hatással lehet a beszélő felekre egy előadás során. A nem nyelvi jelek csupán kísérői a szóbeli közlésnek, ugyanakkor kommunikációs értékűek, hiszen többletinformációt adnak, ezáltal választ és reakciót válthatnak ki a beszédpartnerekből (Wacha é. n.). Tehát a beszédünket élénkítő, színesítő, gazdagító nonverbális jelek alapvetően a szóbeliségben érvényesülnek (Bencédy 2008).

Már az ókori retorika nagyjai is hangsúlyozták az előadásmód fontosságát. Cornificius a hanghordozást és a testmozgást (Cornificius 1987), Quintilianus pedig az előadó hangját, taglejtését, arc- és szemjátékát, gesztusait és ruházódását emelte ki az előadásmód legfontosabb elemeiként (Quintilianus 2009). A nem nyelvi

jelek tájékoztatnak a részt vevő személyekről és a beszédpartnerek viszonyáról, irányítják a kommunikációs folyamatot, és tagolják, hangsúlyozzák a hangzó szöveget (Fercsik–Raátz 2018). A kommunikáció nem nyelvi jeleire azért is lehet jól építeni, mert erről is van már előzetes tudásuk a diákoknak, ösztönösen használnak a mindennapokban nonverbális jeleket. Így a feladatok során olyan kérdéseket lehet megbeszélni közösen a tanulókkal, hogy miért fontos a szemkontaktus, a megfelelő beszédtempó, a hangsúlyozás és a testtartás, milyen hatást lehet gyakorolni a közönségre a szünettartással.

A reflektálásban az érvek felépítéséről szerzett ismereteket összegezhetik, a tanulók a tanórán akkor, amikor azt a tételt kell bizonyítaniuk, hogy *Érdemes tanulni és gyakorolni a szóbeli érvelést*. A csoportos munkaformában többek között olyan következtetéseket vonhatnak le, mint hogy mindennapi életükhöz is hasznos ismerettel gazdagodhatnak; lényeges megtanulniuk, hogyan bizonyítsák vagy cáfolják társaik állításait, akár a meggyőzés érdekében; és az érettségi vizsgák szóbeli feleleteire is felkészítheti őket a szóbeli érvelésben való jártasság.

Az óraterv tudatosan törekszik arra, hogy mindig konkrét gyakorlati példából kiindulva jusson el az általánosan levonható következtetésig, ezáltal minimálisra csökkentheti a tanári beszédfordulók számát, a tanári előadások és a frontális munkaforma mennyiségét. Olyan kommunikációs helyzeteket teremt a tanulók számára, amelyekben a társas tanulás ösztönzi őket a megszólalásra, ezáltal növekszik a tanulói beszédfordulók száma, és csökken a tanári beszéd ideje. Minden témakörben, de a retorikai témakörökben különösen fontos, hogy ne tanáribeszéd-központú legyen az óra (Antalné Szabó 2013). További szempont volt az óratervezésben az is, ne az elméleten legyen a hangsúly az órán, hanem gyakorlatorientáltan közelítse meg a retorika tanítását és tanulását.

A mellékletben megtalálható óraterv gyakorlati megvalósítása előtt fontos felkészülni a véleményvonal összehajtásának hely- és időigényes feladatára, ezért a párok kialakításakor a tanár segítheti a tanulókat az oszlopok első párjának a kijelölésével. Érdemes először megkérni őket, majd a többi párt is, hogy fogjanak kezét azokkal, akikkel közösen fognak érvelni. Így nyilvánvalóvá válik, ha van olyan oszlop, ahol nem megfelelően álltak párba a tanulók. A következő páros szóbeli érvelésben érdemes kialakítani a páratlanul maradt diákkal együtt egy kics csoportot úgy, hogy egy másik pár munkájába kapcsolódjon be. A tanár követheti a párok munkáját, meghallgatja gondolataikat, tehát felkészülhet az ezt követő frontális munkára.

További jógyakorlatok a szóbeli érvelés tanításához

Beszédek elemzése videó(k) alapján

A tartalommegosztó oldalakra feltöltött szónoki beszédek (ünnepi beszédek, TED-előadások stb.) hatékonyan alkalmazhatók a tanórán. A felvételek tanórai elemzésével aktuális témákat járhatunk körül problémaorientált feladatok segítségével. Fontos, hogy a hallásalapú beszédfeldolgozás megfeleljen az életkori sajátosságoknak (Gósy 2008). A fokozatosság elvének figyelembevételével eleinte érdemes csupán egy-egy szempont alapján elemezni szónoki beszédeket. A hallás utáni szövegértés fejlesztésén túl a felvételek motiválóak is lehetnek a diákok számára, hiszen digitális eszközök bevonását igénylik (Gonda 2011). A kritikai gondolkodásnak fontos szerepe van a szövegértés fejlesztésében (Falus 2013), ezért népszerű beszédek tanórai elemzése a manipuláció, a meggyőzés és a befolyásolás témakörök esetében is hasznos feladat lehet.

Állj párba!

A szóbeli érvelés, az a helyzet, hogy a szembenálló felek élőszóban kifejtetik álláspontjukat a meggyőzés érdekében, mindig olyan konfliktust eredményez, amely kimozdít bennünket a komfortzónánkból (Aczél 2017: 51–55). Lényeges, hogy minél több gyakorlatot szerezzenek a tanulók a szóbeli érvelésben, mert a rendszeres

eszmecsere a beszédképességet is fejleszti (Pethőné 2008). Eszerint már a kilencedik osztályban, akár az irodalomtanításban is (például azzal kapcsolatban, hogy megérdemelt volt-e Kreón bűnhődése az *Antigoné* című dráma megoldásában) érdemes alkalmazni az *Állj párba!* és a *Kettős kör* tanulási technikákat, mivel ezek a kritikai gondolkodás fejlesztésének és elmélyítésének hatékony eszközei (Bárdossy et al. 2002: 360–362). Az eszmecsere körülbelül két-három percig tart, majd a tanulók új párokat alkotnak. Ezt a folyamatot érdemes legalább három-négy alkalommal megismételni. A diákok kritikai gondolkodási képességének fejlesztése céljából célszerű megadni nekik előre azt, hogy mely párok vagy csoportok érveljenek az állítások ellen vagy mellett. Végül ezen is lehet változtatni a szerepek felcserélésével.

A szóbeli érvelés és a mozaikmódszer

A mozaikmódszer (Bárdossy et al. 2002: 113) az érvgyűjtésnek és érvelésnek csoportos munkaformában megvalósuló (akár differenciált) kooperatív módszere lehet. A tanterem berendezésének változatos elrendezésével érdemes annyi állomást kialakítani, ahány csoportra bontottuk az osztályt. Az állomásokat jelölhetik tanulói padok vagy székek (ezeken a tételek kinyomtatva vagy QR-kóddal jelölve), de akár a vándorló csoportok (Bárdossy et al. 2002) is megismerkedhetnek a témákkal vagy a szempontokkal. Ha például nyolc négyfős csoportra bontottuk az osztályt, akkor négy téma (vagy egyazon téma négy különböző szempontja) ellen vagy mellett kell érvelniük. Eddig a feladat nagyrészt az *Érvek a kártyán* (Pethőné 2008) módszer alkalmazásának a menetét követi. Ezután úgy kell kialakítani a további szakértői csoportokat, hogy mindegyik csoportban egyenlő számú tételt bizonyító és ellenző tanuló vegyen részt. Az előző csoportjukkal megfogalmazott érvek kifejtésével kell meggyőzniük társaikat úgy, hogy az előre meghatározott idő végére konszenzusra jussanak a csoportok tagjai (Bárdossy et al. 2002: 119–120).

Podcast

Ez az eszmecsere módszer (Pethőné 2008) is nélkülözhetetlenné teszi a digitális eszközök használatát. A tanulók egy megadott téma alapján készítene el podcastbeszélgetést párban vagy legfeljebb három- és négyfős csoportokban. Előre megkaphatják a tételt, vagy saját maguk is meghatározhatják a témakört, amellyel kapcsolatban ötletbörzét (Bárdossy et al. 2002: 125) fognak tartani. Digitális kompetenciájuk is fejlődik, hiszen foglalkozniuk kell többek között videószerkesztéssel, hangfelvételek és hangfájlok szerkesztésével, hiperlinkek és a műsorra vonatkozó tervek létrehozásával. Ezt a gyakorlatot is lehetséges már a kilencedik osztálytól alkalmazni, hiszen ekkor szereznek új ismereteket a tömegkommunikáció jellegzetességeiről, a médiaműfajokról, az internetes műfajokról.

Az internet retorikája

Szlogeneket, reklámszövegeket, mémeket, kattintásvadász (clickbait) címeket stb. elemezhetnek a tanulók aszerint, hogy készítők milyen (akár vizuális) eszközöket használnak a manipuláció és a meggyőzés érdekében (Aczél 2012: 40–55). Az új ismeretek megszerzése után a tanulók saját példáikat is megalkothatják, ehhez digitális eszközöket is alkalmazhatnak. A készítenő tanulói munkákhoz érdemes előre megadni a témákat. Az aktív tanulói tevékenység céljából a témaköröknek a tanulók számára elég érdekesnek és fontosnak kell lenniük, például lehetnek az iskolai környezetükkel kapcsolatosak.

Összegzés

A szóbeli érvelés tanítása fontos szerepet tölt be az anyanyelvi nevelésben, hiszen fejleszti a kritikai gondolkodást, a szóbeli beszéd megalkotását, a szövegalkotás és a hatékony kommunikáció képességét. Ahogyan a mellékelt óraterv is mutatja, a szóbeli érvelés tanítása során nélkülözhetetlen az RJR-modell

alkalmazása, hiszen szükség van a tanulók előzetes tudásának az aktiválására, ahol a tanulók saját tapasztalataikra alapozva fogalmazzák meg álláspontjukat, majd a reflektálás során nyílik lehetőségük a tanulságok levonására és az érvelési stratégiák gyakorlására. Az óra induktív szerkezetű, a tanulók konkrét gyakorlati példából kiindulva jutnak el az általános következtetésig. A feladatok aktív tanulói tevékenységekre épülnek, és ösztönzik a tanulókat a megszólalásra, a társas interakciókra. Lényeges célja a témakörnek a szóbeli érvelés nem nyelvi elemeinek, a meggyőzés eszközeinek a tudatosítása is. Az anyanyelvi nevelés fontos eleme az érvelés tanítása-tanulása – az életkori sajátosságokhoz igazodva – minden évfolyamon az alsó tagozattól a középiskoláig.

Irodalom

- Aczél Petra 2012. *Médiaretorika*. Magyar Mercurius Kiadó. Budapest.
- Aczél Petra 2017. *Neked van igazad? Érvelés és meggyőzés a gyakorlatban*. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- Adamikné Jászó Anna 2001. *Anyanyelvi nevelés az ábécétől az érettségig*. Trezor Kiadó. Budapest.
- Angyalné Volant Vivien 2020. *Irodalom tankönyv 9*. Oktatási Hivatal. Budapest.
- Antalné Szabó Ágnes 2013. A tanulásalapú anyanyelvi nevelés. *Anyanyelv-pedagógia* 4. <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=481> (2024. november 25.)
- Bárdossy Ildikó – Dudás Margit – Pethőné Nagy Csilla – Priskinné Rizner Erika 2002. *A kritikai gondolkodás fejlesztése. Az interaktív és reflektív tanulás lehetőségei*. Pécsi Tudományegyetem. Pécs–Budapest.
- Bencédy József 2008. *Retorika. Gyakorlati útmutató*. Az ékeesszólás kiskönyvtára. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- Cornificius 1987. *A C. Herenniusnak ajánlott rétorika*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Falus Iván 2013. *Didaktika. Elméleti alapok a tanítás tanulásához*. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó. Budapest.
- Fercsik Erzsébet – Raázt Judit 2018. *Kommunikáció és nyelvhasználat*. Műszaki Könyvkiadó. Budapest.
- Gonda Zsuzsa 2011. A nyomtatott és a digitális szövegek megjelenítése az interaktív táblán. *Anyanyelv-pedagógia* 1. <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=304> (2024. november 25.)
- Gonda Zsuzsa – Takács Judit 2023. Beszámoló a XI. országos anyanyelvtanítási versenyről. *Anyanyelv-pedagógia* 2. <https://ojs.elte.hu/anyanyelv-pedagogia/article/view/8877> (2025. március 17.) <https://doi.org/10.21030/anyp.2023.2.11>
- Gósy Mária 2008. A szövegértő olvasás. *Anyanyelv-pedagógia* 1. <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=25> (2024. november 25.)
- Pethőné Nagy Csilla 2008. *Módszertani kézikönyv*. Eszterházy Károly Egyetem Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet. Eger.
- Quintilianus, Marcus Fabius 2009. (94–95 k.) *Szónoklattan*. Kalligram. Pozsony.
- Wacha Imre é. n. *A korszerű retorika alapjai I–II*. Szemimpex Kiadó. Budapest.
- (1) Kerettanterv az általános iskola 5–8. évfolyama számára. Magyar nyelv és irodalom. https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.oktatas.hu%2Fpub_bin%2Fdload%2Fkozoktatas%2Fkerettanterv%2FMagyar_nyelv_es_irodalom_F.docx&wdOrigin=BROWSELINK (2025. január 20.)

Dömök, Vivien

Teaching Oral Argumentation

Teaching oral argumentation helps students develop critical thinking skills and equips them with the argumentative methods necessary for effectively representing their viewpoints in daily tasks, school activities, and public engagements. The study begins with a theoretical introduction to the teaching of oral argumentation, followed by the analysis of a Hungarian language lesson plan, additional ideas and good practices. The analysis demonstrates that experience-based teaching of oral argumentation helps students understand the importance of remaining open to assessing the arguments of their debate partners. They learn the criteria and structure of a persuasive argument, as well as the impact of non-verbal elements of oral argumentation on the audience. In cooperative activities, students work together towards a common goal, and the incorporation of digital tools leads to activity-centred creative processes.

Kulcsszók: anyanyelvpedagógia, retorika, vitakultúra fejlesztése, szóbeli érvelés, élményközpontú tanítás

Keywords: first language pedagogy, rhetoric, developing debate culture, oral argumentation, experience-based teaching

Az írás szerzőjéről

Dömök Vivien

Ceglédi SZC Közgazdasági és Informatikai Technikum, Cegléd, Magyarország

domvien[kukac]gmail.com